

Ruslan GRECU

ABUZURI ASUPRA DOMENIULUI SCHITULUI RĂCIULA, ANII 1798–1959

CZU:94(478):27-523"1798-1959"

<https://doi.org/10.52603/rec.2025.37.17>

Rezumat

Abuzuri asupra domeniului schitului Răciula, anii 1798–1959

Mănăstirea Răciula constituie o comunitate monahală din Călărași, fiind așezată geografic în Codrii Orheiului și situată în valea râului Ichel. La întemeiere acest așezământ monahal a fost organizat ca și schit de bărbați, ca în anul 1810 din cauza numărului redus de monahi să se transforme în schit pentru femei. Chiar de la începutul activității sale, această așezare monahală este împroprietărită de către deținătorii moșiei Nișcani cu o parte din pământul acesteia. Au fost donate schitului Răciula o parte însemnată de pădure, pământ arabil și livadă. Mai mult ca atât, tot cei ce au donat pământul devin și ctitorii bisericii schitului care la început a fost construită din bârne și acoperit cu șindrilă. De-a lungul timpului acest schit a primit și alte donații datorită cărora obștea monahă a putut să se întrețină pe sine și să se dezvolte economic. Cu toate acestea, deși schitul a avut de prosperat datorită domeniului deținut, în același timp s-a confruntat cu o serie de probleme din cauza faptului că i se încălca dreptul de proprietate a propriilor pământuri. În anumite situații vecinii sau alți rău intenționați intrau în hotarele schitului însușindu-și pe nedrept bunurile materiale sau pământul agricol. Cunoaștem faptul că stareții de la schit au gestionat rațional averea deținută înmulțindu-o, dar se cunosc și devieri de la acesta regulă. Aceste aspecte dar și impactul negativ pe care l-au avut asupra obștii monahale ne propunem să-l abordăm în acest studiu.

Cuvinte-cheie: Răciula, fondare, donație, schit, stareț, abuz.

Резюме

Злоупотребления во владениях скита Рэчула, 1798–1959 гг.

Обитель Рэчула – это монашеская община в Кэлэрашском районе, расположенная в Орхейских кодрах, в долине реки Икель. При основании это монашеское поселение было организовано как мужской скит, но в 1810 г. из-за малочисленности монахов было преобразовано в женский. Собственники имения Нишкань с самого начала деятельности этого монастырского поселения наделили его землей из своих владений. Значительная часть леса, пашни и сада была передана в дар Рэчульскому монастырю. Более того, все пожертвовавшие землю также становятся основателями (ктиторами) церкви скита, которая изначально была построена из бруса и покрыта гонтом. Со временем монастырь получил и другие пожертвования, благодаря которым монашеская община смогла содержать себя и экономически развиваться. Однако, хотя скит и процветал благодаря принадлежавшему ему поме-

стью, в то же время он столкнулся с рядом проблем, связанных с нарушением прав его собственности на свои земли. В определенных ситуациях соседи или другие злоумышленники проникали в пределы скита, неправомерно присваивая материальные блага или пахотные земли. Мы знаем, что настоятели монастыря разумно распоряжались своим богатством, приумножая его, но известны и отклонения от правил. Эти аспекты, а также то негативное влияние, которое они оказали на монашескую общину, автор рассматривает в данной статье.

Ключевые слова: Рэчула, основание, дарение, скит, настоятель, злоупотребление.

Summary

The abuse on the domain of the Raciula skete, 1798–1959

The Raciula Monastery is a monastic community in Calarasi, geographically located in Codrii Orheiului, and situated in the valley of the Ichel river. When founded, this monastic institution was at a time and a skete for men, therefore in 1810, because of the reduced number of monachs, it was transformed in a skete for women. At the beginning of its activity, this monastic institution was owned by the titulars of the Niscani estate with a part of the land. It was donated to the Raciula skete a significant part of the forest, arable land and an orchard. More than that, those who donated the land, became and founders of the church heritage, which at first was built from beams and shingle. Along of time, this heritage received and other donations thanks to it the church could provide for the monks and develop economically further. But even if the heritage prospered thanks to the obtained field, at the same time it has encountered many challenges due to the fact that their owner rights of the land has been violated. At times, the neighbors or other badly intended people, were sneaking into the heritage and took a lot of goods or even arable land. We are aware that the elders of the monastery rationally managed the wealth, multiplying it, but there are and some of deviations from the rule. These aspects and the negative impact that it had upon the monachal community, we are presenting in this study.

Key words: Răciula, founding, donation, skete, prior, abuse.

Cunoaștem că așezămintele monahale din Basarabia au fost împroprietărite cu moșii ceea ce a contribuit la o dezvoltare economică favorabilă.

Istoricul Igor Sava, inspirat de donațiile ctitorilor mănăstirești susține că domeniul mănăstiresc

compus din pământ, poieni, ape, păduri, vii și livezi, exploatat direct de către țărani dependenți sau călugări forma o unitate economică relativă și posedarea acestor bunuri de către mănăstiri crea condiții favorabile de dezvoltare (Sava 2012: 226). De aceeași părere este și cercetătorul Ion Moșneguțu care menționează că fondul funciar al mănăstirilor din Basarabia s-a format din daniile ctitorilor, inclusiv și din achizițiile obștilor monahale (Moșneguțu 2022: 181).

Cu toate acestea, de-a lungul timpului se cunoaște faptul că așezămintelor monahale li s-au adus daune fiindu-le încălcat dreptul de folosință și dobândire a resurselor financiare din exploatarea propriilor domenii. Cercetătorul Marin Șalari susține că cele mai frecvente probleme cu care se confruntau mănăstirile erau litigiile cu privire la proprietățile funciare (Șalari 2021: 99). În această ordine de idei izvoarele ne permit să constatăm anumite conflicte pe care le-au avut viețuitorii schitului Răciula cu vecinii megieși dar și cu alți proprietari ce au dorit să-și însușească pe nedrept bunurile acestuia.

De pildă, istoricul Daria Donțu susține faptul că Schitul din primii ani de existență s-a confruntat cu mari greutăți. Boierii din vecinătate mereu acaparau câte ceva din averea Schitului, se răpea din pământuri, pădure, pășune (Donțu 2023: 68).

Primul conflict menționat în izvoare face referire la anul 1804, când obștea monahală a avut judecată cu stăpânul moșiei Păulești – postelnicul Ion Carp (Leașco 2012: 213). Procesul se desfășurază în felul următor: vornicul de poartă și alți boieri au mers la fața locului și au hotărât să întocmească „harta închipuitoare” și totodată să aibă carte de blestem. Din aceasta cauză, starețul așezământului monahal s-a adresat mitropolitului Veniamin (Costache), care la rândul său, la 25 februarie 1804, a emis o carte de blestem în care atenționează pe toți care în viitor vor voi să facă nedreptate schitului (Mihailovici 1937: 144-145). Textul blestemului este unul cât se poate de înspăimântător, urmărind scopul ca nimeni să nu îndrăznească să se atingă de averea schitului. Potrivit mentalității Evului Mediu, acest blestem urma să oprească orice faptă de a fi însușit pe nedrept bunurile acestuia și cu judecata lui Dumnezeu amenința pe rău intenționați iar pe cei ce vor respecta îi încununa cu binecuvântare. Credem că avea mare autoritate această carte de blestem fiindcă era consfințită și emisă de cea mai înaltă entitate bisericească, de însuși mitropolitul țării. În așa fel, schitul Răciula a fost protejat prin carte de blestem (ANA. F. 733, inv. 1, d. 331, f. 3).

Neînțelegerile cu moșierii din Păulești continuă și în anul 1813, când monahia Anisia¹, starețul schitului, se adresează exarhului Gavriil Bănulescu Bodoni

cu o plângere. Aceasta anunța pe mitropolit că Dinu Rusu, își însușise pe nedrept o bucată de pământ ce aparține de fapt schitului Răciula (Leașco 2012: 214). Mai mult ca atât, în urma studierii documentului ce conține în sine nemulțumirea stareței observăm că relația dintre maicile de la Răciula și proprietarul de la Păulești nu era una din cele mai bune întrucât, Anisia spune că a fost amenințată de Rusu precum că „și schitul va strică”, subliniind gravitatea conflictului (Donțu 2023: 68).

După ce primise această plângere, exarhul Gavriil a dat indicații subalternilor săi ca în temeiul actelor de proprietate pe care le deține schitul să întocmească un aviz către guvernatorul Basarabiei. În avizul respectiv, acesta se adresa guvernatorului Garting I. M. cu rugămintea de a curma abuzul moșierului Dinu Rusu care, a luat averea schitul deținută legal potrivit hrisovului lui Constantin Alexandru Ipsilanti (ANA. F. 205, inv. 1, d. 99, f. 1). Din acest aviz mai aflăm că monahiile înainte de a se adresa exarhului au depus o plângere la departamentul administrației regionale locale însă nu au primit nici un răspuns fapt care a determinat pe maici să se adreseze exarhului (ANA. F.2, inv. 1, d. 124, f. 1).

Astfel, la 2 octombrie 1813, după avizul exarhului, sârdăria² Orhei face un demers către Dicasteria Exarhicească în cadrul căruia recomandă ca să înștiințeze pe maicile schitului ca să pregătească actele de proprietate pe care le dețineau și să meargă la judecată. În baza acestei recomandări, la 11 octombrie Dicasteria Exarhicească informează pe starețul schitului despre necesitatea de a merge îndată ce va primi această înștiințare la judecată cu Dinu Rusu. Totodată, observăm că în scrisoarea de la Dicasterie maica Anisia este preîntâmpinată despre posibilitatea faptului de a fi adusă cu forța la judecată în cazul când din anumite pricini nu se va prezenta (ANA. F.205, inv. 1, d. 99, f. 4-5). Deducem că atenționarea stareței se făcu-se din dorința organelor competente de a lua o hotărâre pe cazul dat ca să fie încheiată problema respectivă, ceea ce ne face să înțelegem că cazul cu Dinu Rusu ajunsese în vizorul societății. În ciuda faptului că a fost inițiată procedura de judecată totuși, aceasta se amâna, această târăgănare de timp cauza pagube materiale schitului.

Un caz destul de curios se petrece la 22 octombrie, când două monahii, cu numele Melania și Paulenia adresează o cerere către guvernatorul Basarabiei unde cer acestuia ca să oblige instanța de judecată să emită hotărârea. Aceste măicuțe au observat totodată un act de corupție în ceea ce privește procesul de judecată, fapt pentru care îl înștiințează pe guvernator despre faptul că judecătorii sunt de partea lui Dinu Rusu. Căutând la aceste împrejurări, măicuțele

cer ca să fie numit judecător Domnul Milu, sfetnic de Curte și Serdar iar din partea Dicasteriei să fie numit ca supraveghetor arhimandritul Chiril (ANA. F. 2, inv. 1, d. 124, f. 5).

Analizând documentul care cuprindea cererea măicuțelor Paulenia și Melania, din 22 octombrie 1813, observăm faptul că în asemenea caz era firesc să se adreseze maica stareță sau conducătoarea așezământului monahal dar nu careva din viețuitoarele schitului. Sursele bibliografice nu ne permit să constatăm faptul că autoarele cererii ar fi deținut funcții de secretar sau alte funcții administrative în cadrul schitului ceea ce ar fi justificat acțiunea lor. Din această pricină nu putem explica inițiativa celor două măicuțe.

Peste două zile, guvernatorul emitea o dispoziție prin care obliga instituția responsabilă să emită o hotărâre pe marginea dosarului de judecată. Mai mult ca atât, acesta ordonă ca dosarul să fie examinat de către consilierii ruși, *potrivit voinței petiționarilor* (ANA. F. 2, inv. 1, d. 124, f. 5).

În contextul încheierii acestui proces dintre Schitul Răciula și Dinu Rusu, Judecătoria Departamentului I, la 29 octombrie, a expediat o adresare către Dicasterie anunțând că în acea zi se va desfășura procesul de judecată (ANA. F. 205, inv. 1, d. 99, f. 6).

Trebuie să menționăm că încheierea acestui proces de judecată nu o cunoaștem, însă putem constata faptul că acel conflict a adus pagube materiale schitului Răciula și a perturbat pacea din cadrul obștii monahale. Ulterior, la 19 iunie 1816, în legătură cu acest caz Guvernatorul Basarabiei cerea mitropolitului ca să-i transmită o listă cu toți boierii și cei ce au comis oprimări asupra proprietăților mănăstirești pentru ca să fie trași la răspundere (ANA. F. 205, inv. 1, d. 945, f. 9v).

Doar peste doi ani, în 1815, identificăm un nou litigiu în care a fost implicată obștea monahală a Schitului Răciula. De această dată Schitul intră în conflict cu doi locuitori ai orașului Bender, Eustafie Rotari și Ivan Fedoseev. Aceștia, la 23 aprilie se adresau mitropolitului Gavriil Bănulescu Bodoni cu o plângere asupra stareței Anisia acuzându-o de faptul că deși au încheiat cu aceasta un contract de chirie, stareța a revizuit acel contract înainte de termen. Este vorba de o cârciumă a mănăstirii pe care stareța se învoise să o dea în chirie celor doi ca mai apoi să facă contract de chirie cu un evreu pe nume Mendel ce urma să achite schitului o sumă mai mare pentru chirie. Pentru a îmbuna pe mitropolit, semnatarii plângerii promiteau că în caz că o să rămână tot ei ca chiriași ai cârciumii v-or dona schitului o parte din venitul câștigat (ANA. F. 205, inv. 1, d. 947, ff. 1-1v).

Potrivit ordonanței mitropolitului Gavriil Bănulescu Bodoni, această plângere urma să fie examinată

în cadrul Dicasteriei, fapt care sa și întâmplat la data de 28 aprilie. Astfel, Dicasteria luând act de contractul încheiat de stareța Anisia și primii chiriași ai cârciumii a hotărât ca evreul să fie refuzat a încheia un nou contract de chirie (ANA. F. 205, inv. 1, d. 947, ff. 1v, 2, 2v, 4, 4v).

Cercetătoarea Daria Donțu vine cu precizări în ceea ce privește măsurile luate de către autorități în vederea încetării abuzurilor asupra mănăstirilor și schiturilor basarabene. Fiindcă multe din așezămintele monahale din Basarabia erau nedreptățite, fie de vecini sau de proprietarii moșiilor învecinate, Țarul Rusiei Alexandru I (1801–1825) emite un ucaz, la 17 noiembrie 1810, ce urmărea ca scop stăvilirea acestui factor (Donțu 2023: 76-77). Astfel, în contextul acelui ucaz, la 8 octombrie 1815, Sinodul Rus vine cu unele recomandări către mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni. Prima din recomandările amintite sugerează exarhului ca să delege un funcționar special, menirea lui fiind controlul actelor deținute de mănăstiri și schituri ce atesta deținerea anumitor proprietăți și stabilirea hotarelor. În același timp, atunci când va fi vizat patrimoniul mănăstiresc să se propună unui deputat din cadrul Guvernului Regiunii Basarabiei ca să participe la efectuarea cercetării, în așa măsură încât să se evite tergiversările în procedura de judecată. Pentru că puterea laică exploata clerul și se implica în chestiunile bisericești, Sfântul Sinod mai preciza cu strictețe ca „Guvernul nici într-un caz să nu intervină în chestiunile duhovnicești” (ANA. F. 205, inv. 1, d. 945, ff. 4, 4v, 5).

Credem că aceste recomandări urmau să facă ordine în ce privește violarea proprietăților mănăstirești și în același timp să facă regulă în actele deținute asupra proprietăților, iar colaborarea dintre puterea laică și cea bisericească urmărea ca scop consolidarea proprietăților existente.

În pofida ucazului din 1810, sursele documentare ne înfățișează un alt caz de conflict la schitul Răciula, de astă dată a fost acuzată stareța Anisia. La 6 octombrie 1817, Serdăria Orhei a făcut un demers către Dicasterie învinuind-o de nesupunere față de organele statului. Din cercetarea istoricului Daria Donțu observăm că era vorba de o exploatare a personalului mănăstiresc, acțiune de care maica stareță era acuzată (Donțu 2023: 80).

Din izvoare aflăm că situația măicuței starețe devenea precară din moment ce între muncitorii schitului și vornicul serdăriei sa iscat și un conflict soldat cu o bătaie fapt pentru care urma să fie trasă la răspundere anume ea. Ca urmare a acestui demers, Dicasteria la 11 octombrie, începe o anchetă internă în care urmărea ca scop elucidarea infracțiunii imputate măicuței starețe. Blagocinul Vasile a fost îm-

puternicit ca să cerceteze acest caz și să întocmească un raport pentru a fi prezentat la Dicasterie (ANA. F. 205, inv. 1, d. 1488, f. 1-3).

Peste unsprezece zile blagocinul prezentase acest raport la Dicasteriei. Din el aflăm că dânsul mergând la Răciula, acolo unde s-ar fi întâmplat incidentul a interogat pe Moisei Holban și Toader Brașovanul, presupusele victime, și aceștia au mărturisit că nu au fost bătuti de nimeni. O altă presupusă victimă, vornicul Dănilă, a mărturisit că nu a fost bătut de nimeni. Mai mult ca atât, din raport desprindem și faptul că maica stareță Anisia nu ar fi fost implicată în această neînțelegere și că nu ar fi dat indicații ca argații schitului să bată pe cineva. Astfel, blagocinul încheie acel raport subliniind faptul că nici stareța, nici muncitorii schitului nu au săvârșit nimic din ceia ce li se incrimina ci doar a fost o neînțelegere între aceștia și oamenii trimiși de serdărie ca să ia care de la schit (ANA. F. 205, inv. 1, d. 1488, f. 4v, 5, 5v).

Documentele de arhivă ne permit să vedem atitudinea Dicasteriei față de maica stareță Anisia după ce luase cunoștință cu raportul blagocinului Vasile. În acest sens, la 29 noiembrie 1817, Dicasteria face cunoștință cu rezultatul investigației și a recunoscut nevinovăția măicuței Anisia și dispunea ca cei ce au făcut denunțul fals să fie amendați, adică să restituie banii cheltuiți pentru drum stareței. Șeful Dicasteriei Chișinău, protoiereul Petru Cunițchii, a fost imputernicit ca să pregătească un demers către Serdăria Orhei prin care să înștiințeze că dosarul respectiv va „fi exclus” (ANA. F. 205, inv. 1, d. 1488, f. 6, 6v, 7).

Serdăria Orhei, la 27 noiembrie, a venit cu un răspuns către Dicasterie. Astfel, s-a comunicat despre faptul că recunoaște că Ioan Făluță a adus acuzații false fapt pentru care s-a hotărât ca „să-l țină trei zile închis dându-i doar pâine și apă” (ANA. F. 205, inv. 1, d. 1488, f. 8).

Trebuie să menționăm că, deși în pofida existenței ucuzului Țarului din 1810, totuși moșierii locali nu încetau de a acapara domeniile mănăstirești. În această situație, la 9 ianuarie 1818, exarhul Gavril se vede nevoit să comunice noului conducător al Basarabiei – A. N. Bafmetev – ca în acord cu ucuzul sus menționat să întreprindă acțiuni concrete pentru a pune capăt „litigiilor dintre Mănăstiri și Boieri”. Documentul dat ne face cunoscuți cu faptul că deși exista-se un ucuz, autoritățile locale au format o comisie și un plan de lucru ce urmărea eliminarea abuzurilor, totuși se simțea nevoia ca A. N. Bafmetev să „revină cu o prescripție către autoritățile locale” ca acestea să pună în aplicare ucuzul care era încălcat de către moșieri. Vedem că, o dată cu schimbarea conducătorului regiunii Basarabia, au plecat și anumiți Consilierii departamentali fapt pentru care exarhul Gavril

îi propune lui Bafmetev anumite candidaturi pentru formarea unei noi comisii (un inginer al Coroanei, doi deputați din partea duhovnicească și doi din partea societății civile), pentru a soluționa toate litigiile și conflictele (ANA. F. 205, inv. 1, d. 945, f. 22, 22v, 23).

Intenția mitropolitului de a crea o nouă comisie a fost apreciată pozitiv de către A. N. Bafmetev care a accentuat în răspunsul trimis mitropolitului, la 26 ianuarie, că unul din obiectivele comisiei ar fi „demarcarea hotarelor Mănăstirilor”. După părerea imputernicitului acest obiectiv fiind realizat va aduce două beneficii: va fi posibil de întocmit un registru la nivel de regiune care va conține domeniul mănăstiresc încadrat în anumite hotare concrete iar pretențiile boierilor de însușire a unor proprietăți aflate sub nici o evidență va fi descurajat. Acesta mai scria exarhului că dorește ca fundușii³ lăsați moștenire Mănăstirilor și Bisericii să rămână inviolabili. Pentru cauzele de violare a domeniului mănăstiresc săvârșite deja, acesta spunea mitropolitului că v-or fi acționați în judecată cei vinovați, în felul acesta fiind reparate prejudiciile. Într-un final, acesta dă asigurări că va da indicații „ca organele publice locale să se conducă de ucuz” (ANA. F. 205, inv. 1, d. 945, f. 24, 24v, 25, 25v).

Din anul 1818 și până în anul 1847 în istoriografie nu găsim referiri asupra faptului că obștea monahală a Schitului Răciula a fost implicată în anumite litigii sau i s-ar fi încălcat domeniul. Se pare că 29 de ani acest schit a avut posibilitatea să se dezvolte mai bine datorită faptului că venitul din averea deținută revenea totalmente proprietarului de drept.

Menționăm că, la 14 aprilie 1847, sa înregistrat un nou caz de abuz. Stareța schitului, monahia Efrosinia Berbârova⁴ denunță un litigiu în care se afla schitul cu unii țărani așezați pe pământul obștii monahale cu învoirea stareței Nicandra⁵ în 1837. Ea trimite o înștiințare arhiepiscopului Irinarh Popov prin care își manifesta dorința „cu privire la mutarea acelor țărani pe alte ocine”, invocând faptul că ei nu-și îndeplinesc promisiunile asumate în înțelegerea din anul 1837. Din demersul dat aflăm că zece ani țărani menționați s-au folosit de pământul schitului însă, nu au adus nici un folos, aceasta a constituit pricina pentru care maica Efrosinia cerea lui Irinarh Popov să contribuie la strămutarea lor. Tot de aici aflăm că schitul deținea și pădure de care se foloseau aceiași țărani și „alte bunuri ale gospodăriei mănăstirii” (ANA. F. 208, inv. 3, d. 264, f. 1, 1v, 2).

Monahia Efrosinia, expediază în același timp arhiepiscopului și înțelegerea dintre Schit și țărani unde se menționa că sa întocmit pentru o perioadă de 20 de ani. Respectiv, la inițierea procedurii de scoatere a țăranilor din pământul schitului trecuse abia jumă-

tate din termenul prescris în înțelegere. Mai mult ca atât, înțelegerea conținea șapte condiții din care desprindem obligațiile la care se angaja-se țăranii să le realizeze în folosul schitului pentru a se putea folosi de pământul acestuia. În primele trei condiții aceștia se angajau să ajute la lucrurile gospodărești ale schitului însă analizând pe celelalte atunci vedem că pentru serviciile lor țăranii, impuneau condiții prin care să li se ofere pământ spre folosință însă fără a da schitului nimic din venitul survenit din prelucrarea acestuia (ANA. F. 208, inv. 3, d. 264, f. 3, 3v, 4, 4v).

Menționăm că Consistoriul Duhovnesc din Chișinău, la 6 mai 1847, ia act de demersul stareței Efrosinia și examinează plângerea sa. Consistoriul la rândul său comunică Administrației regionale a Basarabiei demersul stareței și cere ca în urma analizei situației respective să i se comunice „în cel mai apropiat timp” (ANA. F. 208, inv. 3, d. 264, f. 5-6).

Astfel, Administrația regiunii Basarabiei, la 5 iunie, vine cu o recomandare către Consistoriu prin care se propunea ca să aducă la cunoștință țăranilor așezați cu traiul acolo ca să plece. Iar dacă aceștia ar refuza, atunci să se procedeze în conformitate cu prevederile paragrafului 2 al Regulamentului aprobat de Țar privind obligațiunile reciproce ale țăranilor și proprietarilor de pământ. Astfel, Administrația regională conchide exprimându-și hotărârea că cererea stareței cu privire la expulzarea țăranilor nu poate fi satisfăcută (ANA. F. 208, inv. 3, d. 264, f. 7,7v, 8).

La 1 august, blagocinul mănăstirilor egumenul Casian este împuternicit de către Consistoriu ca să aducă la cunoștință maicii starețe hotărârea luată de Administrația regională și a „trimite la timpul cuvenit în arhivă pentru păstrare” materialele acestui dosar (ANA. F. 208, inv. 3, d. 264, f. 10v).

Constatăm că demersul maicii Efrosinia prin care refuza să împrumutească țăranii așezați pe pământul schitului a fost respins (ANA. F. 208, inv. 3, d. 264, f. 10). În această situație schitul Răciula rămânea cu pământul folosit fără a avea un venit din aceasta.

Fiind nemulțumită de hotărârea luată, măicuța stareță, la 7 februarie 1850, înainta o nouă plângere către Guvernatorul Militar al Basarabiei în care spune că 18 familii de țăranii s-au așezat pe domeniul schitului. Aceștia, contrat indicațiilor stareței nu își îndeplineau obligațiile stipulate în contractul de arendă și mai mult ca atât, în acest an intră în alt conflict cu schitul. Spre nemulțumirea obștii monahale ei ară mai multe ogoare însămânțate deja, stricând semănătura. Din aceste informații deducem faptul că administrația schitului a dorit să preia controlul asupra pământului dat în gestiune încă în 1837, prelucrându-l și însămânțându-l. Gestul țăranilor expri-

mă gravitatea conflictului dintre cele două părți. În urma pagubelor produse, măicuța se adresează cu o plângere către Șeful Zemstfei Orhei. De astă dată ea propune două soluții, fie ei să fie strămutați de pe pământul schitului, fie să încheie o nouă înțelegere după care țăranii să se folosească de pământ (ANA. F. 2, inv. 1, d. 5529, f. 1-1v).

Trebuie să menționăm faptul că la 18 februarie, guvernatorul înștiințat de stareță prin demers emitea o dispoziție adresată șefului zemstfei Orhei. Guvernatorul ordona ca în mod urgent să fie examinată plângerea stareței iar țăranii să fie impuși să onoreze obligațiile lor contractuale. Mai mult ca atât, acesta cerea ca săi fie comunicat personal rezultatul investigațiilor. Peste patru luni, la 20 iunie, șeful zemstfei Orhei informa că a cercetat cazul de litigiu în care se afla schitul Răciula și cu țăranii așezați pe pământurile sale. Aflăm din explicațiile acestuia că în total, pe moșia schitului, locuiau 18 țăranii care s-au învoit să muncească 16 zile pe an în folosul schitului, în modul acesta onorându-și o parte din obligații. În același timp ei solicitau ca schitul să le ofere mai mult pământ spre folosință dar maica stareță a refuzat și stăruia „cu multă insistență asupra expulzării lor definitiv de pe pământul mănăstirii” (ANA. F. 2, inv. 1, d. 5529, f. 2, 3, 4, 4v).

În luna octombrie este înștiințat și arhiepiscopul Irinarh (Popov) despre faptul că Guvernatorul transmisesse Guvernului Basarabiei o sesizare prin care ruga să se urgenteze examinarea cazului de litigiu a schitului Răciula. Se cerea adoptarea unei hotărâri potrivit cu legea, „potrivit cu cererea cu multă perseverență a stareței” (ANA. F. 2, inv. 1, d. 5528, f. 1, 1v, 2).

La 24 februarie 1851, Administrația regiunii Basarabia prezenta o referință Guvernatorului prin care a făcut o analiză asupra acestui conflict. Se lua în calcul demersul arhiepiscopului Chișinăului Irinarh (Popov) prin care solicita mutarea coloniștilor potrivit cu constatarea pe acest caz a Consistoriului Duhovnesc. La fel, se constata că coloniștii acaparasă deja cea mai mare parte din pământul mănăstirii ceea ce împiedica obștea monahală să-l prelucereze de sine stătător. Constatăm că potrivit cu recomandările adresate maicii Efrosinia de a acorda pământ coloniștilor aceasta a refuzat, pentru că Schitul nu îl avea în de ajuns (ANA. F. 2, inv. 1, d. 5528, f. 3, 3v, 4, 4v, 5, 5v).

La dispoziția Guvernatorului, Judecătoria de Zemstfă Orhei, la 14 martie, se autosesizează luând sub observație coloniștii „pentru ca ei fără eschivare să exercite acele angajamente stipulate în contract pentru folosirea pământului”. În același timp, Guvernatorul confirma Judecătoriei să urgenteze execu-

rea ordinului Administrației regiunii (ANA. F. 2, inv. 1, d. 5528, f. 6, 6v). În aceeași zi este informat și arhiepiscopul că Judecătoria Orhei își va asuma obligația de a supraveghea executarea prestațiilor coloniștilor pentru folosirea pământului schitului conform prevederilor stipulate în contract (ANA. F. 2, inv. 1, d. 5528, f. 7).

La 18 martie, șeful Judecătoriei comunica Guvernatorului că acest conflict a fost luat în cercetare și sa propus urgentarea soluționării lui (ANA. F. 2, inv. 1, d. 5528, f. 10, 10v).

Documentul cu titlul „Cazul excluderii pădurilor de pe terenurile monahale din moșia Răciula 1870” descoperă ilegalitatea administrației regiunii Orhei prin care voia să scoată la vânzare pădurea deținută de așezământ. Astfel, din acesta aflăm că la 20 ianuarie, obștea monahală adresează un demers administrației regiunii Orhei prin care cerea să fie anulată această inițiativă. Relatăm că informația referitor la acest litigiu nu a mai fost inclusă în circuitul științific și constituie o noutate acestei cercetări (ANA. F. 8, inv. 1, d. 140, f. 8-9).

Consemnăm faptul că în anul 1873, sa hotărât ca toate terenurile agricole și pădurile ce aparțineau mănăstirilor închinat la locurile sfinte să treacă în administrarea Ministerului Rus al Domeniilor, tot atunci s-a înființat „Direcția averilor mănăstirești din Basarabia” luându-se măsuri ca veniturile din aceste domenii să fie repartizate instituțiilor cultural bisericești (Păcurariu 1993: 87). Considerăm că folosirea resurselor financiare provenite din exploatarea domeniilor mănăstirești nemijlocit pentru susținerea bisericii din Basarabia este demn de apreciat.

Cercetătoarea Daria Donțu, inspirată de izvoarele arhivistice a ajuns la concluzia că până în anul 1902, Schitul Răciula a deținut 216 desetine de pământ însă în acest an i-au fost confiscate din domeniul schitului 90 desetine de pământ pentru împrumutarea coloniștilor așezați pe teritoriul așezământului monahal și cu care o perioadă mai îndelungată s-au judecat (Donțu 2023: 152).

Din dorința de a evita conflictele apărute din cauza domeniului mănăstiresc, stareța Evghenia Ciumașu⁶ adresează la 2 decembrie 1908 un demers către Consistoriul Duhovnesc. Aceasta, comunica că toate litigiile legate de pământul mănăstiresc s-au iscat din cauza că actele deținute și-au pierdut valabilitatea. Măicuța cerea prin acel demers ca Departamentul de desen tehnic al Guberniei să confecționeze două copii cu planurile pământului din suburbia s. Nișcani ce aparținea schitului și lotul de împrumutarea de uz gospodăresc cu numele Răciula. Stareța voia ca copiile confecționate să le anexeze la un dosar către Inginerul cadastral pentru a fi reînnoite hota-

rele și a fi delimitate de ale coloniștilor (ANA F. 208, inv. 4, d. 3319, f. 1).

Începând cu anul 1940 autoritățile bolșevice au întreprins o serie de acțiuni care au adus prejudicii însemnate schitului Răciula (în continuare Mănăstirea Oltea Doamna⁷). Așa de exemplu așezământul a fost deposedat de pământ, pădure, au fost aplicate impozite mari, sechestrarea clădirilor bisericilor, edificii, chiliile⁸ măicuțelor. În sensul acesta amintim de adresarea egumenei Raisa Guzunov⁹ către episcopul Efrem (Enăchescu) prin care cerea ca obștea monahală să fie ajutată căci se afla într-o situație economică rea. Măicuța Raisa explica că sa ajuns la acesta situație pentru că mănăstirii i-au fost luate 2 perechi de boi, 5 cai, 4 vaci de lapte, 4 vite tinere, 150 de oi și câțiva porci (ANA F. 1135, inv. 2, d. 439, f. 1, 8).

Scriitorul și publicistul Vladimir Beșleagă analizând izvoare cu privire la mănăstirile din spațiul Pruto-Nistrean, în perioada anilor 1941–1946, menționează că în mare parte acestea au fost deposedate de averi. Așa de pildă, Mănăstirea Răciula era una din cele 3 mănăstiri basarabene care dețineau anumite porțiuni de pădure (Răciula 32 ha, Suruceni 35 ha, Cușelăuca 25 ha) și care a fost luată de către regimul sovietic (Beșleagă 2006: 54-55). Pomenindu-se în asemenea situație, la 22 aprilie 1946, stareța așezământului adresa un demers către Comitetul pentru afacerile Bisericii Ortodoxe pe lângă Sovietul miniștrilor a R. S. S. Moldovenești cu rugămintea ca să fie înapoiată pădurea pe motiv că mănăstirea nu va fi în stare să-și satisfacă cele mai elementare necesități pentru încălzire și construcție. Rezoluția Împuternicului pe lângă Sovietului de miniștri a fost negativă astfel că Mănăstirea Răciula a rămas fără pădure (ANA F. 3046, inv. 2, d. 356, f. 34).

În același an, în speranța de a primi ajutor măcar la semănatul semințelor, obștea monahală cerea ajutor de la Împuternicului pe lângă Sovietului de miniștri ca să intervină pe lângă sovietul de Comisari ca în lista țăranilor săraci să fie înscrisă și comunitatea monahală de la Răciula. La 10 mai 1947 însă Împuternicului scria maicii starețe că „s-a explicat că nu este posibil a ajuta cu împrumut pentru semințe” (ANA F. 3046, inv. 356, f. 36).

În studiul *Situația Bisericii din Basarabia la sfârșitul anilor 30 ai sec. al XX-lea și în primul an de ocupație sovietică din 1940–1941* preotul Eugen Onicov, susține că mănăstirile de maici cu viață idioritmică, așa cum e cazul Răciulei, i-au pus în încurcătură pe sovietici căci culaci nu-i puteau numi. Așadar, s-au mărginit a le impune impozite destul de mari (Onicov 2023: 352-353). În aceeași ordine de idei aflăm din reclamația egumenei Tamara Harea (1949–1954) ce

datează din 1953, că regimul sovietic a impus un impozit pe venit (39680 rub.) exagerat mănăstirii încât afecta negativ obștea monahală. Din cauză că maica stareță s-a eschivat a achita impozitul, la 15 aprilie, secția finanțe a raionului Călărași a întocmit un opis pentru a lipsi mănăstirea de o parte din bunuri și anume: o pereche de boi cu car, o pereche de cai cu căruță, 9 oi și 5 vaci. Izvoarele ne comunică că după ce a achitat impozitul integral, mănăstirii Răciula i-a fost înapoiată toată averea sechestrată (ANA. F. 3046, inv. 2s, d. 12, f. 70).

În anul 1955, mănăstirea Răciula intra în conflict cu agentul Ministerului de Colectări care fiind împuternicit pe raionul Călărași, în mod arbitrar a sustras pentru folosință personală și fără a achita un car de fân și stuf pentru acoperirea unei case. Astfel, în urma plângerii depuse de către maica Tamara la Ministerul de colectări al R. S. S. M. vinovatului i s-a aplicat o pedeapsă administrativă și a fost impus să achite despăgubiri potrivit cu prețul celor sustrate (ANA. F. 3046, inv. 2, d. 14, f. 46).

Doar peste doi ani, colhozul din localitatea Răciula a ocupat abuziv 2 ha. din pășunea mănăstirii. Așezământul monahal a depus o plângere către Executivul raional Călărași în urma căruia Executivul a emis, la 28 mai 1958, o prescripție către președintele colhozului „Frunze” prin care ordona ca în două zile să retrocedeze pășunea însușită ilegal (ANA. F. 3046, inv. 2s, d. 19, f. 10; inv. 1, d. 85, f. 98).

Istoricul Valeriu Pasat, în urma analizei documentelor ce conțin hotărârile autorităților sovietice, scoate în evidență faptul că urmărind să sisteze activitatea mănăstirilor basarabene regimul comunist mai întâi a hotărât să ia pământul aflat în folosința sfintelor așezăminte. Astfel că în 1958 se propunea ca să rămână spre folosință doar 0,25 ha pentru fiecare monah și să se interzică să antreneze forțe de muncă din afară (Pasat 2019:336). Menționăm că în această situație sa pomenit și mănăstirea de maici Răciula.

Concluzii: Din cele expuse, ajungem la următoarele concluzii: 1. Cei ce aduceau Schitului prejudicii, folosindu-se ilegal de moșiile acestuia, nu au întors despăgubiri nici într-un caz. 2. Procesele de judecată durau foarte mult, timp în care cei ce abuzau proprietățile schitului nu încetau a le folosi pe durata proceselor. 3. Durata proceselor de judecată și lipsa unei hotărâri urgente în toate cazurile a dus la pierderi materiale suferite de către obștea monahală a schitului Răciula. 4. Toți ierarhii care au păstorit în perioada aceasta s-au implica nemijlocit în soluționarea litigiilor formând comisii de supraveghere, adresându-se conducerii din Basarabia și înaintând propuneri în vederea curmării abuzurilor suferite

de schit. 5. Acțiunile starețelor aveau o importanță enormă întrucât acestea puteau prejudicia obștea monahală pe o perioadă mare de timp, cazul maicii Nicandra din 1837 este clasic în acest sens.

Abrevieri

ANA – Agenția Națională a Arhivelor.

Note

¹ Prima stareță a schitului a fost *Ana Buișencova*, aceasta a deținut această funcție timp de 11 ani, din 1809–1820. Faptul că maica Ana a fost investită în funcție în anul 1809 este amintit într-o statistică alcătuită în 1811 în care era trecută în revistă numărul maicilor.

² Serdărie – termen cu care era numită până în 1818 isprăvnicia ținutului Orhei (Tomuleț 2014: 564).

³ Funduc – monedă turcească de aur în greutate de 2, 43 g. emisă la 1748. În Basarabia funducul a circulat în primii ani după anexarea acestui teritoriu la Imperiul Rus (Tomuleț 2014: 322-323).

⁴ Efrosinia Berbârova (1846–1851), se trăgea din neam de bulgari și pentru meritele sale deosebite a fost ridicată la rang de egumenă de către Preasfințitul Irinarh (Brihuneț 2013: 516).

⁵ Monahia Nicandra (1832–1838), era fiică de nobili, naționalitatea ucraineană și a fost numită de Consistoriu stareță la 3 august. În anul 1835, ea primește o muștrare aspră de la arhiepiscopul de Chișinău și Hotin Dimitrie, pe motiv că supraveghează prost gospodăria schitului. Prin stăruința Nicandrei, așezământul își recapătă drepturile asupra propriilor domenii. În anul 1837 permite ca pe pământurile schitului să se așeze câteva familii de țărani cu care face un contract. Din cauza vârstei înaintate (72 de ani) și a bolilor de care suferea, Nicandra înainta la 1 mai 1838 o cerere prin care solicita arhiepiscopului Dimitrie să fie eliberată din funcția de stareță (ANRM F. 208, inv. 2, d. 2698, f. 1, 1v; d. 3272, f. 45-45v; d. 1364, f. 1).

⁶ Evghenia Ciumașu (1906–1925) – a stărețit în perioada anilor 1906–1925 iar la intrarea în această funcție avea 68 de ani, provenea din familie de coloniști și era de origine etnică ucraineană. În anul 1864 este primită la ascultare în schit iar în 1884 tunsă în monahism. Până a fi desemnată ca stareță aceasta a îndeplinit funcția de casieră a schitului. În timpul acesteia, la Răciula este inițiat procesul de construcție a bisericii de vară Nașterea Maicii Domnului (2, inv. 2, d. 3368, f. 255v-256).

⁷ Oltea Doamna – în anul 1938, la 3 august Schitul Răciula și-a schimbat denumirea în Oltea Doamna, denumire pe care și-a păstrat-o până în anul 1944 când a fost numită Mănăstirea Răciula.

⁸ Chilie – Odaie mică într-o mănăstire, în care locuiește un călugăr sau o călugăriță (DEXI 2007:345).

⁹ Raisa Guzunov (1941–1949) – până la călugărie se numea Maria, era fecioară și fiică de țărani, iar originea etnică bulgară. În 1931, la 9 noiembrie a fost tunsă în monahism în Mănăstirea Răciula (ANA F. 1135, inv. 3, d. 212, f. 262v-263).

Referințe bibliografice

- Agencia Națională a Arhivelor (în continuare ANA). F. 2, inv. 1, d. 124, 5528, 5529.
- ANA F. 8, inv. 1, d. 140.
- ANA F. 205, inv. 1, d. 99, 945, 947, 1488.
- ANA F. 208, inv. 3, d. 264.
- ANA F. 733, inv. 1, d. 331.
- Beșleagă V. Cruci răsturnate de regim. Mănăstirea Răciula 1959. Chișinău: Prut Internațional, 2006.
- Brihuneț M. Mănăstirea Răciula. În: Mănăstiri și schituri din Republica Moldova, Chișinău: Institutul de studii enciclopedice, 2013, 510-526.
- Dicționar explicativ al limbii române (DEXI). Chișinău: ARC & GUNIVAS, 2007.
- Donțu D. Mănăstirea Nașterea Maicii Domnului Răciula. Chișinău: Tipografia Centrală, 2023.
- Leașco I. Păulești. In: Localitățile Republicii Moldova. Vol. X, 2012, 212-220.
- Mihailovici P. Satul Nișcani după documente și tradiții. In: Buletinul Institutului Social Român din Basarabia. T. I, 1937, 125-158.
- Moșneguțu I. Rolul Mănăstirii Hârbovăț în viața monahală din spațiul Pruto-Nistorean anii 1730–1960. Chișinău: Lexon, 2022.
- Onicov E. Situația Bisericii din Basarabia la sfârșitul anilor 30 ai sec. al XX-lea și în primul an de ocupație sovietică din 1940–1941. In: Simpozionul Științific Internațional Viața ecleziastică și implicații laice din spațiul Pruto-Nistorean în secolele XIX–XXI, Chișinău: CEP USM, 2023, 332-353.
- Pasat V. Biserica Ortodoxă și puterea sovietică în RSS Moldovenească (1940–1991). Chișinău: Cartier, 2019.
- Păcurariu M. Basarabia, aspecte din istoria bisericii și a neamului românesc. Iași: Trinitas, 1993.
- Sava I. Domeniul Mănăstiresc în Țara Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea – secolul al XVI-lea. Chișinău: Pontos, 2012.
- Șalari M. Mănăstirile și viața monahală din Basarabia (1813–1918). Chișinău: Tipografia Centrală, 2022.
- Tomuleț V. Basarabia în epoca modernă (1812–1918) (Instituții, regulamente, termeni). Ed. a 2-a, rev. și ad. Chișinău: Lexon, 2014.
- Grecu Ruslan** (Chișinău, Republica Moldova). Doctorand, Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova.
- Греку Руслан** (Кишинев, Республика Молдова). Докторант, Докторантура в области гуманитарных наук и образования, Государственный Университет Молдовы
- Grecu Ruslan** (Chisinau, Republic of Moldova). PhD student, Doctoral School of Humanities and Education Sciences, State University of Moldova.
- E-mail:** grecu.rustic88@gmail.com
- ORCID:** 0009-0003-3573-571X